

ARANTZAZU'KO
AMA BIRJIÑAREN
KONDAIRA
TA BEDERATZIURENA

PEDRO LUIS ZALOÑA
FRANZISKOTAR AITA FRAILEAK EGIÑA

* * *

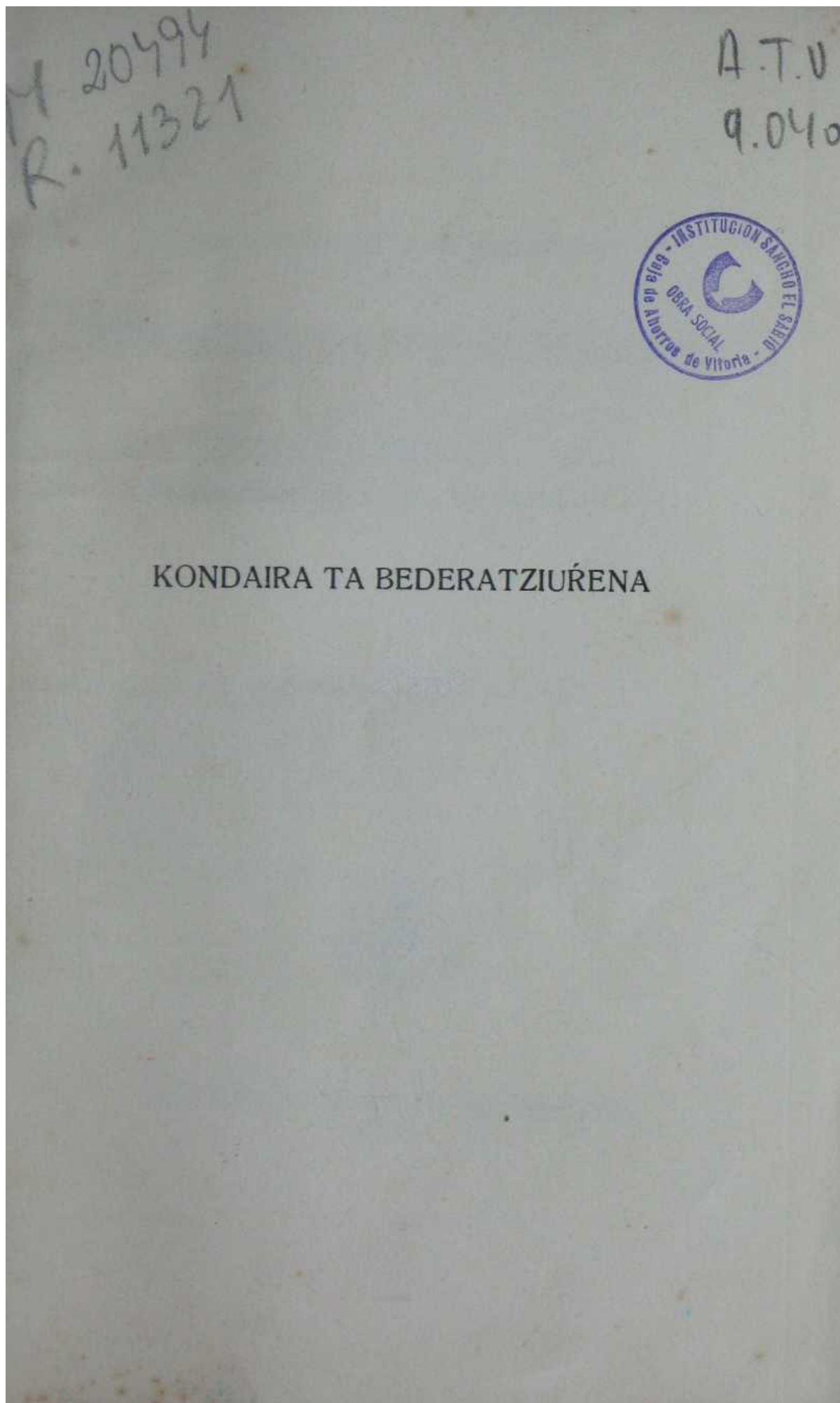
IRUGAREN ARGITALDIA

* * *



«ARANTZAZU» Aldizkariaren Irarkolan
1931







ARANTZAZU'KO AMA BIRJIÑAREN
KONDAIRA TA BEDERATZIURENA

PEDRO LUIS ZALOÑA
FRANZISKOTAR AITA FRAILEAK EGIÑA

✻ ✻ ✻

IRUGAREN ARGITALDIA

✻ ✻ ✻



«ARANTZAZU» Aldizkariaren Irarkolan
1931

Nihil obstat.

Fr. Bonav. Mendataurigotia
Censor.

Imprimi potest

Aránzazu, die 2 Februarii 1931

Fr. Antonius Recondo
M. P.

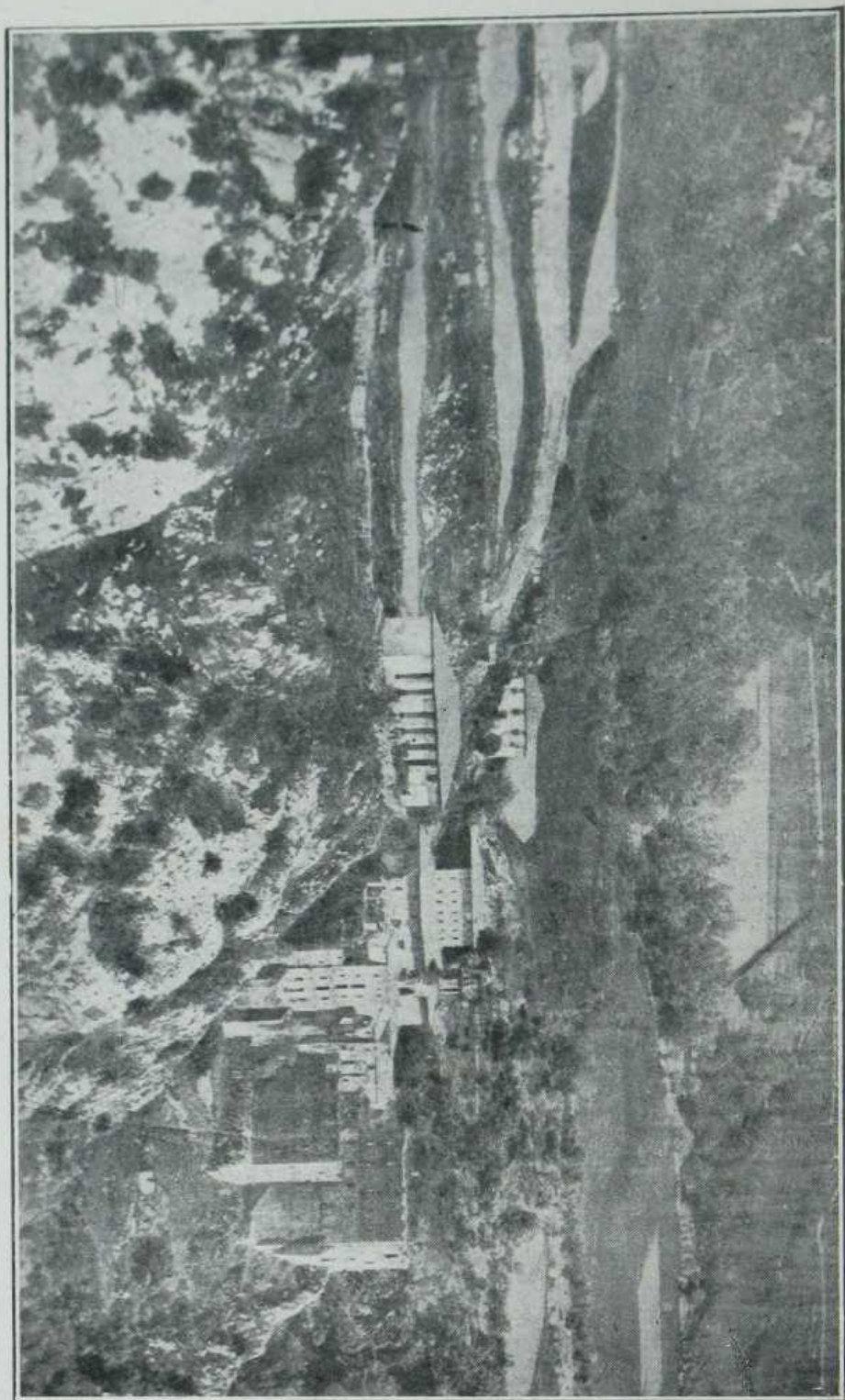
Nihil osbtat et

Imprimi potest.

Vitoriaë 1 Aprilis 1931

† *Matthæus Episcopus Victoriensis*





Arantzazu ta bere inguruak 1880' gaian urtean

ITZAURĒA

Begira emen, euskaldun maitea, irugaŕen aldiz argitaratzen dan liburu txiki onetan bildurik, Arantzazu'ko Ama Birjiñaren Kondaira ta Bederatziurēna.

Kondaira ez da luze-luzea; baña zuri, Arantzazu'ko gertaera miragaŕien zerbait beŕi emateko naikoa bai, liburutxo au lodiegi aterako zitzadan bildurak gauz asko ixil-erazo badizkit ere.—Bederatziurēna, beŕiz, lendik gauz askotan geitu ta beŕituta, ateratzen da, elizkizun ori obeto ta jayera geyagoz egiteko.

Ezer ez dutela balio esango dezu, eta bidez noski; baña, barkatu, eŕurik geyena nerea ezdata: goiko aginduak artaratu ezpanindu, nik ez nuala iñoiz nere idazkortz baldafa paperean ezariko, ondo daki Jaungoikoak. Gañera, jakizu, liburutxo au idazti-batzaldietan saria irabazteko egiña ez dala, Arantzazu'ko Ama Birjiñaren jayera Euskalerian geitu ta zabaltzeko baizik; eta zure biotzean Ama maitagaŕi onenganako debozioa piska bat geyago sutu ta irazekitzen badu, euskal-tzale ergel guzien esamesak ardura gabe naukate.

Baña oregatik, Kondairari dagokionez, neronek asmatutako gauzen batzuek emen arkituko dituzunik, ez uste izan. Ez; idatziko dedan guzia, Arantzazu'ko kondaira ta idazti zar eta berietatik, astiro ta arduraz, aterea izango da; eta orañagoko gertaerai dagokienez beñiz, neronek ikusi dedana edo galdetuta idoro ta agertu dedana, bakarik, aitatuko det. Beragatikan, gezuñik edo ipui konturik emen jañiko dedan bildurik gabe, bazauteke.

Nola-nai ta dana dala; liburutxo au, bai Kondaira ta bai Bederatziruena, guzi-guzia, Arantzazu'ko Ama Birjiñari berari eskeñita gelditzen da.

¡O Ama on-maitagarria!, ainbeste tokitan aldareak loraz apaindurik dauzkatzun zere il eder onetan, ara non datorkizun ni ere nere sortatxoarekin. Beste askorenak bezin bikaña ta usai-gozozkoa ez da, baña nere lorategian bildu al izan dedanik onena, bai.

Ar-zazu, Arantzazu'ko Andre Maria, nire zurekiko zor aundien alde, eta, zure debozioaren landara sendo-indartsuak bota ditzan, bedeinkaturik, Euskaleñi guztian zabaldu ezazu.

Ala eskatzen dizu zure azkeneko Aita Kapilau

EGILEAK.

1931'gn. urteko Mayatzean.

ARANTZAZU'KO AMA BIRJIÑAREN

KONDAIRA

SARERA

Amabost-garen gizaldia erditik auñera zijoan; eta Euskal-erria, nora-nai begiratuta, izaerarik negargarienean arkitzen zan.

Naparroan, Zugaramurdi ta inguruetako bazteretan, Frantzia aldetik etorritako maisu galgariak infernuko siñiste okerrak erein eta zabaltzen asi ziran; eta Bizkaya'n, piska bat lenago Durango'n agertu zan gizon nazkagari batek utzitako jaraitzaileak eta gero Anboto mendian sortu ziran sorgiñak, eren gezur, deabrukeri, egite ta oitura zikinlotsagabeakin gure fedea, euskaldunak ain zintzo ta sendoki beti gorde izan duten kristau-fede garbia, loitu ta itxusitu nairik zebiltzan.

Bestetik, beriz, Gipuzkoa, Bizkaya ta Araba, beren arteko ezda-baida gofotogariakin, irurak bat egiten zituan elkartasun sendoa ausita, bufukan zebiltzan, batean Oñati'koak eta Leniz'tararak Uruxola'gañean, bestean Gabiria ta Ozaeta Bergara'n, urengoan Gebara ta Mendoza Araba'n, eta onela beste tokirik askotan, batzuek besteen aurka al zuten gaitz guzia egiten. Eta euskaldunak, be-

ren mendietako burnia beziñ zalak eta gogorak, eta beren basoetako aritzak beziñ sendoak eta iraunkorak, izanik; eta Euskaleria, inork egundo uztaia ipiñi ez dion eta menderatu ez duan eria izan aŕen; orduantxe egon ziran, izate aundi ta almentsu arekin batera, beren buruak ere ondatzeko zorian; bada, Jesukristo gure Jaun jakituri betikoa danak esan zuan bezela, bere artean banaturik dabilen eria, galdua da. ¡Zenbat onelako, aritzak baño sendoagoak, burniak baño zalagoak, eta bizirik luze-iraunkorrena zeukatela ziruditenak, erbesteko etsai guziai atzera eragin, eta guziak garaituta gero, eren baŕengo gudakin, anai-arteko etsaitasun eta goŕotoakin bakarik, ikusi ezdira galduta!

Onetan, etori zan, San Bizente Feŕer'ek aŕez esanik zeukan bezela, bazter guziak agortu ta ondatu zituan, legorte izugarri bat. Jaungoikoak keñu edo kastigu onekin, gaizki zebiltzala ta okeŕeko bidetik zijoazela aditzera eman nai zien noski euskaldunai. Baña euskaldunak etzioten aintzakotzat artu: len bezelaxe edo are okeŕago zirauten beren goŕotozko zitalkeri ta bidegabekerietan, amoratu batzuen antzera, elkar txikitu eta zatitzen.

Alako itxutasun eta eskergabekeri beltz eta doloren aŕean, Jaungoikoak, biziŕo aseŕeturik, zigorada latz-gogoren bat bialduko ziola eŕi ari, edo utziko ziola bere eskutik, ondamendi betean erori zediñ, ¿nork usteko etzuan? Bada, ez; gaiztakeria aŕerago joan zanean eta barkazioa iristea

gutxien merezi zuanean, orduantxe, jende aren onbearaz urikaldurik, barkatu zion bere Euskaleñi maiteari ta egin zituan berarekin pakeak, ipintzen zuala Bitarteko... ¿baña nor? Zeru-luñen Eregiñ altsua bera, bere ta gure Ama txit laztan-maitagaña, au da, Arantzazu'ko Andre Maria.

I

¡Ama Birjiña Arantza-gañean!

Jesukristo gure Jauna jayo zanetik 1469-gaŕen urteko larunbat aŕatsalde batean, eguzkia bere azkeneko eŕaño gozoakin saŕera-aldeko leyotik lurrari agurka zegoan orduan, Rodrigo Batzategi zeritzan amazapí urteko artzaitxo bat, Oñati'ko Uribaŕi-auzoko semea, Aloña-mendiaren malkaŕetan zebilen, ardiak etxeratu edo txabolaratzen; eta oŕa nun, an bee-aldean, uruti samartxo, somatzen duan arantza baten gañean giz-antzeko zerbait. —¿Zer ote da?—dio bere artean, eta zuzentzen ditu bereala alde artara bere pausoak. Baña ¿nola eldu araño, arkaitz sastraka sasi-leku latza, tarte ura guzia bazan, eta epai-zulo ikaragaŕiak albo batetik eta bestetik ikusten baziran? Ala ta ere, Rodrigo baŕengo biotz-jokada batek bultzatzen zuan, eta beste Moises batek, sua zeriola eŕetzen etzan sasia ikustean bezela, dio: «Joango naiz ta ikuskai mirarizko ori zer dan ikusiko det». Badijoa, bada, eltzen da bertara ta arkitzen du... jo mirari aŕigafia! Ama Birjiñaren irudi eder bat elori-arantza baten gañean, Jesus Aurtxoa besoetan eta arantzaren adar batetik ezkila txiki edo kanpantxo bat zinzilik zeukana. Artzaitxo zorionekoã, aŕiturik eta bereganik kanpora bezela aiñ ustekabeko

arkitze arekin, belaunikatu luñean ta asi omen zitzayon Irudiari galdetzen: «Zu, eñu gabeko Birjiña garbi-zoragañizko ori arantzan? *Arantzan-zu?*...

Eta etziola ezer erantzuten ikustean, *Agur Maria, graziaz betea...* esan da, agur-egiaz, joan zan bizkor eta ariñeketan etxera, eta gero bigaramonean Oñati'ko eñia, beñi on eta albiste pozgarri au ematera. Oñati'arak, Rodrigo eldu zanean, euri-eske, eliz otoitzak egiten ziarduten.

Alper-apeñik zabilzate,—deadar egin zien, urutitik ikusi orduko;—*Gezaltza baño aruntzago dago Ama Birjiñatxo bat, arantza baten gañean estalperikan gabe: bertara joan, bere auñean eñegutu ta estalpea egiten ez diozuten artean, ez uste izan euririk iritxiko dezutenik.*

Eta bere esanai jaramonik egin gabe, auñera zijoazela ikustean, sendotu zituan bere deadarak eta ojuak, esanaz:

Antxe dagoala...: ta diodana egia ezpada,... bota nazakezute arkaitzetik bera ere.

Ainbeste leyatzen zanean artzaia, zerbait izango zala ta, erabaki zuten uñengo goizean mendira igotzea. Esan ta egin. Jaon ziran, Rodrigo auñetik zutela; eta ¡norañokoak etziran izango beren añitasun eta sorgoñ, arantza zorionekora elduta, añigañizko mirari ura, beren begiz, egiaz ta benetan ikusi zutenean! Umilki belaunikaturik, egin zituzten, an bertan, euri-eskeko otoitzak, agertu ziozkaten beren atsekabe ta beñak, eta zuaitz-adar, zotal eta olez nola-bait eratutako etxetxo baten

estalpean jaří zuten Irudi zerutaía. Egiteko santu au bukatzeaz batera, itxas-aldetik jaikitzen dira odei moltso lodi-ilunak; eta kristau zorioneko ayek, uratarik aberats eta gogokoena bilatu duanaren pozarekin eta euria laister zetořelakoan, artu zuten etxeko bidea. Ez omen ziran oraindik Oñati'n sartu, euri gozo-mardul batek bustitzen zuan oparo lur egaítua, bere eíai agořak aías ase ta betetzeraño. Euri ura, Arantzazu'ko Ama Birjiñak euskaldunai egiten zien lendabiziko mesedea zan, eta gero egingo ziezten mesede ta ongien azalkai ta ezagungaría.

Ozta zabaldu ta jakin ziran gauza oyek beste eřietan, *zeruko deia da au* esan zuten guziak, mirari ayen ezkutuko adimena bařuntatuaz. ¡Ama Birjiña arantza-gańean!... Arantza ura Euskaleřia zan: arantzaren punta zořotzak, beřiz, euskaldunen arteko gořoto, ikusi-eziń ta etsaitasun amora-tuak. Eta Ama Birjiña arantzaren gańean, Euskaleřiaren erdian, lirio txuri-edeřa sasi artean bezela,

Arantza artean arantza gabe
Arantzan gora jakia;

euskaldunak geyago mińik artu etzezaten, geyago zauritu etzitezen. ¡A! Alako Amaren deya ģnork ez etzun?...

Bereala, bada, bukatu ziran ordurańoko buřukak: etsairik okeřenetatik asita, Aide-nagusiak eta Jauregi-etxeak aurretik zirala, guziak pakeak egin zituzten; eta ezda-baida ta aseře galgariak alde batera utzirik, egiazko anayen elkartasunean

— 13 —

laztandu ta besarkatu ziran, Arantzazu'ko Andre Mariari zor ziotela pakearen miragaíizko mesede ura, olerkariarekin atortuaz:

Ortxe ziñan agertu
Mutil artzaiari;
Erukia artuta
Euskal eñiari.

I I

Eliza, Ostatua ta Frailetxea.

Oñati'arak, Ama Birjiñagandik iritxi zuten mesedearen esker onez beterik, eta beraren éruki-mentu ta maitasun aundiari erantzun nayez, Irudi agurgaría toki egokiagoan jartzea erabaki zuten. Eta ikusirik, lendabizi arkitutako tokia oso arkaitz arte latza, bildurgaría eta auntzak edo basoko piztiak ezpaziran, iñor arisku agiriarekin baizik ezin ibili zitekeana zala, Oñati'ko pañokiara edo beintzat Gezaltza'ra eraman nai izan zuten; baita eraman ere. Baña Ama Birjiñak etzuan egon nai, ez batean ez bestean: uréngo goizerako, Berari Eliza egiteko bildurik zeuzkaten ari, zur eta beste gayakin, beti lengo tokira biurtzen zan. Azkenean, bada, ezaguturik zeruko borondatea, agerlekuan bertan Ermita txiki bat egin ziyoten.

Zeruko Éregiña, bere aukerako leku onetatik, bereala asi zan esku beteka mesedeak ixuritzen;

eta mirari oyen otsera, baita jende-talde aundiak Arantzazu'ra etortzen ere. Baña, nola oyek neke asko ta ez arisku gitxiago igarotzen zituzten beren eromerian, oregatik, Oñati eta Mondragoe'k, elkar-artu, ta bien artean bilera edo kofradi santu bat eginik, idiki zuten bidea, aitz bizia ebakiaz, eta jaso zuten Ermitaren ondoan Ostatutxo bat, Arian'go Joana andreak bere kontura artu zuana.

Emakume au alargun agurgari bat zan, Jauregi aundiko alaba, bere anditasuna utzita, Arantzazu'ko Ama Birjiñaren ondora, besterik inor baño lenago aldendu zana, eta, Ama Birjiña zaindu eta eromesai ostatuan kontu artzen, bere egunak igaro ta gero, ementxe, Ama Birjiñaren aurreko-aldean bertan, baita obiratua ere izan zana. ¡Zorioneko andreak! artuko zuan noski zeruan, bere Eregiñ eta Andre Maria'ren eskutik, egite on eta erukitsu ayen ordaña.

Emakume jainkotionen ondasunakin, eromesen limosnakin eta kofradikoen laguntzarekin altxatu zan zerbait geroago bakartegi edo frailetxe txiki bat; eta Joana andreak Merzed'eko Ordenan seme bat fraile zeukalako, oregatik, noski, Arantzazu'ra lendabizi etori ziran Fraileak, Merzed'eko oyek, eta eren artean Frai Pedro zeritzan, Joana andre beraren semea, izan ziran. Baña Fraile oyek, laister emendik irten bearian arkitu ziran, toki au ain latz eta gogorra zala, ta alako eromes batzaldiak eren biziera bakarzalearentzat eragozgarri zirala noski ikusita. Frai Pedrok ordean etzien jaraitu nai izan: amaren antzera, bera ere, zeruko Eregiñaren on-

doan gelditu zan, eta *Añiarango* bere izengaña *Arantzazu'ko* biurtuta, bertan beti bizitu zan, andik aurrera *Arantzazu'ko* Frai Pedro deitzen zala. *Arantzazu'ko* Ama Birjiñaren lenengo debotorik zintzo ta beroenak, bada, ama-seme oyek izan ziran.

Fraile oyeñ urango, Aita San Frantzisko'ren Irugañen Ordenakoak etori ziran, baña oyek ere lengoen antzera aldegin zuten; eta baita irugañen lekuan etori ziran Aita Santo Domingo'renak ere. Azkenik, beste guziak aldegin da gero, 1514'ko Joñailaren 22'an sartu ziran Aita San Frantzisko'ren Lenengo Ordenako Fraileak, eta aiezkerok dirautenak erak dira: *Arantzazu'ko* Ama Birjiñaren zaintzaile izateko Jaungoikoak auturik zeuzkanak oyetxek ziran noski.—Orain, ordutik ona Frantzisko Serafindařaren seme argi oyek, Ama Birjiñaren debotoen laguntzarekin, egin dutena, ¿nork zenbatetu ta adierazi?

I I I

Eliza ta Frailetxe berriak.—Lenengo ereketak eta ondorengo lanak.—Andre Maria'ganako debozioren aurrerapenak.

San Frantzisko'ren semeak Ama Birjiñaren zain jañi orduko, urte gutxiren epe, besterik zan *Arantzazu*. Ermitatxoa, Eliza txukun biurtzen da: barkategi txikia, 80 fraile bizitzeko lain naiko zan Konbentu nasai-galanta. Azkenik, Irudi agurgaria

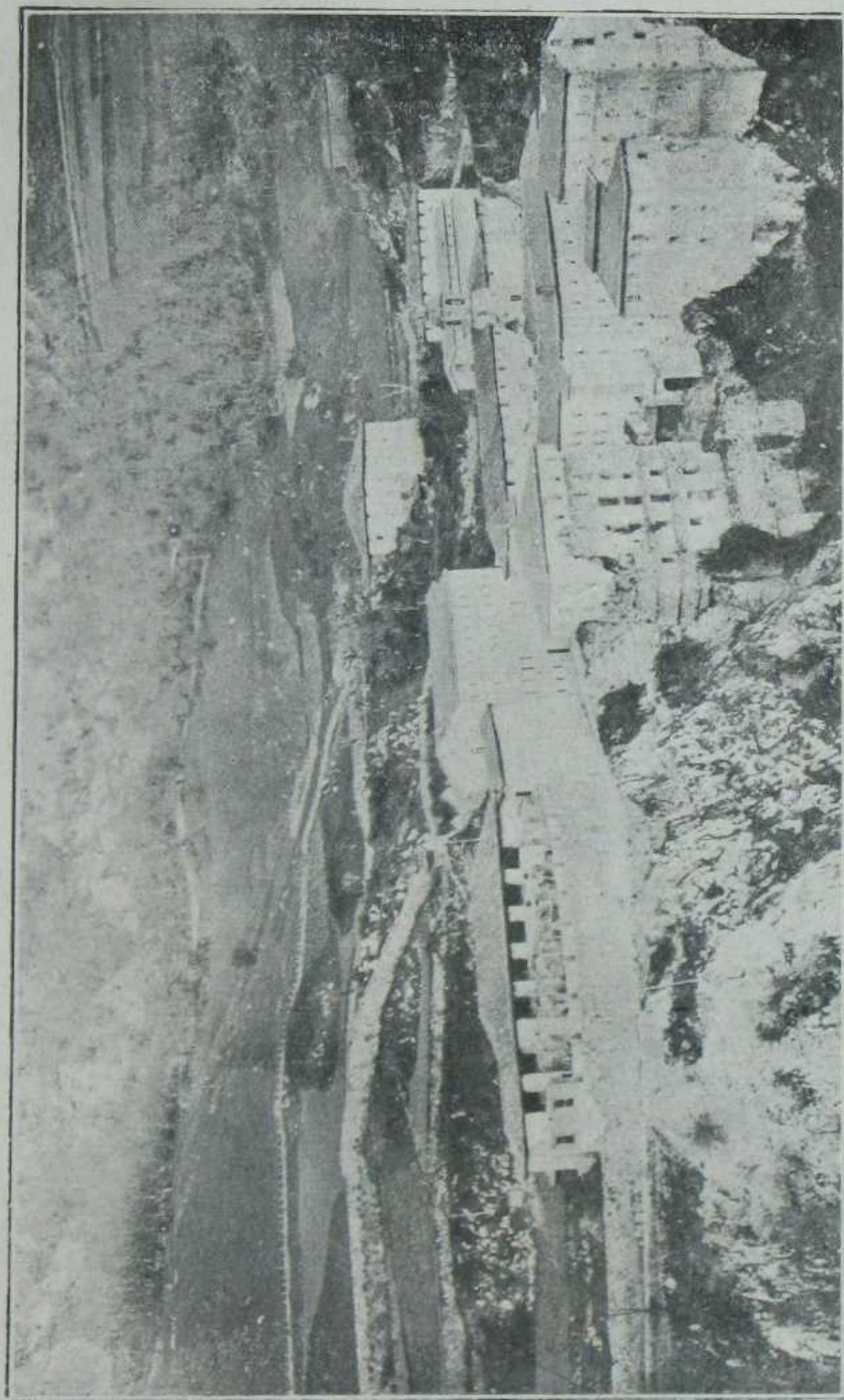
eliza beriko aldare nagusira aldatu nai izan zuten; baita aldatu ere. Baña, zer gertatu zan? Maria' ren omenez abesten asi ziran Fraileak mututurik geratu ziran, arik eta Irudia lengo lekuan ipiñi zuten arteraño. Orduan aldatzerik etzuan nai, noski, Andre Maria'k, geroago aldakuntza au ezeren eragozpenik gabe egin bazan ere.

Onela, bada, Frantziskotarak, ozta jañi ziran Arantzazu'n, lan asko ta andiak egin zituzten. ¿Nork daki ordea zenbat ezbear eta neke ikusi bear izan zituzten onetarako?

Oyen artean, suak egin zituan ondamenak ez txikienak.

Mila bosteun-da berogeita amaika(1551)'gañen urteko Abenduaren 26'an gertatu zan lenengo ereketak; berezko edo ustegabekoa. Antxe jai! auts biurtu zan frailetxe egin beria, eliza, Jaungoikoa'ri eskerak, osorik gelditzen zala.

Erealdi oni dagokionez, Abenduaren 26'an, larunbatean, Done Esteban egunean, 1552'gn. urtearen *asieran*, izandu zala, diote Garibay jaunak ta berari dafaikioten beste edeslari edo kondairegi-leak. Baña, orien eta gure arteko banaitasuna idurizkoa baizik ez da: kondairagile batzuen eraz, urteari, Eguari egunez, eta beste batzuen eraz, egun batzuek atzerago, au da, Urteberri egunez, asiera ematen zitzayola oartzen bagera, ayek 1552'gn. urtearen *asieran* gertatu zala, diotena, guretzat 1551 gañenaren azkenean gertatu zala argi ikusiko degu. Gañera, gure 1551'ko urte onen alde, beste



Arantzazu 1910'garén urtean



argibide bat ere badegu. Kondairegile guziak dio-
teeéretze ori *larunbatean* gertatu zala; eta, izan ere,
gure Pinaga'tar Epifanio Aitak azaldu duanez (1),
1551'ko Abenduaren 26'a *larunbatean* erori zan,
1552 garénean beriz, bisiestua izan zalako, aste-
lenean.

Dana dala, Ama Birjiñaren agerpen eta ondo-
rengo gertaldietzazko agiri ta argibideak érealdi
orétan, batez ere, galdu ziran, onela Arantzazu'ko
kondairaren auren-aldeko zatia laño artean betiko
gelditzen zala.

Baña, Ama Birjiñaren seme zintzo ayek etziran
ezertan ikaratu: bereala asi ziran frailetxe érea be-
firo jasotzen. Onetarako ¿zer egin? Limosnak bil-
tzeko bide on bat izango zala-ta, Barkamen aun-
di bat Aita Santuagandik iritxi nai izan zuten; eta
ala, garai artan Layola'tar Ignazio santua Éroma'n
bizi zala ta berak Aita Santuarekin eskualdi andia
zeukala jakiñik, 1554'an Aita agurgaríeuskaldun oni
zuzendu zitzaizkan, eskutitzez, bai Franzisko de
Castillo, Franziskotar gure Bañuti ontako Aita Na-
gusia, bai Oñati'ko éria, ta bai beste zenbait.

Alde onetatik ordea, dirudienez, etzan ezer iri-
txi: Aita San Ignazio'k, Borja'ko Franzisko san-
tuari egin zion eskutitz batean, guziai erantzun
ziyen, bere gogorik onena agertuaz, baña, era be-
rean, Barkamen oriekirixtea oso gaitz zala, esanaz.

(1) Ikusi bedi 1918'gn. urtean Bilbo'n argitaldu
zan *Arantzazu* idaztiaren 50'gn. ofialdeko 7'gn. oafá.

Etzan oregatik etxea egin gabe geratu; len bezin edera edo are ohea jaso zan.

Ez ori bakarik. Lengo Eliza, emengo eromes-batzaldietarako, txiki samara zala ikusirik, 1600'gn. urtean asitzen dira beste nasai ta andiago bat egiten; eta, esan ta egin, beraren orma edo paretak, iya goratxo jasota, biritan lurjo aien, orezaz alerik bildurtzeke, 18 urte bazu, amaitzen dute guzia.

Azkenik, Irudi agurgaria aldare berira aldatu bear zan; eta gertakizun oroikari au egokiro jaieztu ta ospatzeko, dakarde Erroma'tik Barkamen oso-oso bat, eta onela, VII'gn. atzalburuan, 1'go. zenbakian, astiroago diogun eran, zortzi eguneko elizkizun eta jaialdi alai-pozgarien bidez, jartzen dute azkenik Andre Maria aldare berian: 1621'gn. urteko Agoia zan.

Pozaldi onek ordean etziyen luzaro iraun. Gertakizun atsegingari onetatik urte osoa oraindik igaroa etzala, au da, 1622'gn. uztailaren 14'an, Aita San Buenaventura egunean, bigaren aldiz sua Arantzazu'n (berezko edo ustegabekoa, orain ere); bigaren erealdi onetan, ez bakarrik frailetxea, baita Irudi agurgaria zegoan kapila nagusia ez, gainerako eliza guzia ere, eretzen zirala. ¡Au atsekabearen samina, ainbeste lan eginda gero!

Baia, Andre Maria'ren seme zintzo ayek, alaz guztiaz ere, etziran ezertan etsi; ezbear oyekin beren debozioa geyago piztu izan balitz bezela, lengo Eliza ta Frailetxea, geroago ta obeak, beriro

jasotzen dituzte. Aritzeko dira orduan egin ziran lanak. Ogei uztar-idi gitxienez bear zituzten zur-abeak, batzuek ogeitemezortzi oñ luzekoak, Oñati'tik ekañi ziran; baita etxegintzarako beste gai asko urutietatik zuzendu ere; eta au guzia nola-baiteko gurdibide trakets eta aldapazko batzuetatik. Sinist-ezgarria litzake, eragozpen eta laztasun oyek eraztu eta lautzea, Ama Birjiñak bere kontura zeukala, ezpageneki.

Egiaz; Arantzazu'ko Andre Mariak bere mese-de ugarien aoz otsegin zion Euskaleñari, eta Eusleñiak erantzun zion gogotik bere Amaren deiari. Eñi osoak, mendiak aldatzen dituan fede sendo arekin, etoñi ziran auzo lanean Arantzazu'ra, al zuanak al zuana egitera, egunetan irureun gizon ta beñeun uztañidi biltzen zirala. Bertara etoñi ezin ziranak beñiz, beste nolabait bialtzen zuten beren laguntza, nork bere malari zegokion eran.

Onela egin ziran emengo lanak. Bigañen eta irugañen aldiz jaso ziran frailetxe ta eliza, zati andi batean, beintzat, emen gertuan etzegoan areañiz egiñak; Gregorio Hernandez antzekigile ospetsuaren eñetabloak, eta itzezin biar zutela ziruditen santu-irudiak (1); eliza edertu ta apaintzen

(1) Oyen artean bat San Antonio zan, eta gai oyetan guziz trebe ta jakituna zan batek esan zuan beragatik, *astun zan ainbat uñe balio zuala* (ta sei afoa astun, gutxienez, bazan). Irudi eder onen burua azkenengo eñealditik osorik atera zan, eta gaur, zorionez, beñiro elizan dakusgu.

zuten margoirudi, ontzi ta jantziak, eta Frai Juan Bautista Teleria, bertako organogile azkañak egingako, bi bolikidi (tekladu)'ko organoa; itz batean: ondogabeko leize ta epai-zulo ikaragañien gañean zinzilik dagoala dirudian etxe añañi au, III'gn. Felipe, España'ko eñegea bera ere, biziro añañirik utzi zuan, *Arantzazu'ko mirari au...*: bai, au guzia onela egin zan.

Eta ez uste izan Ama Birjiñaren jayera au Arantzazu'n bakañik agertzen zala: laister zabaldu zan alde guzietara, bere seme debotoen lanez, Franziskotañak beti añañetik zirala.

Oyek, Franziskotañak, izan dira Ama maite onen semerik zintzoenak, eta Beraganako debozioa alde guzietara zabaldu izan dutenak; eta, azkenik, beren jayera au egitez agertu nairik, 1731'ko Uztalañaren 13'an, autu zuten Arantzazu'ko Andre Maria *Kantauria*-bañutiko beren Frailetxe guzien *Ama Zaindaritzat*: ordutik datorkigu guri, aldeñi onetan bizi geran Franziskotañoi, Zaindaritza gozo au. Eta onela, Franziskotañak añañetik zirala, Maria'renganako debozio au laister zabaldu zan Euskaleñi guztira, ta España'ko beste zenbait tokitara, baita Amerik'etaraño ere; euskeldunak erbestera ta itxasotikan arunzko aldeñietara zijoazenian, aldean bait-zeramaten, ondo biotzian sarturik, Ama onenganako jayera biguña.

Ala dakuskigu: irudiak Madrid'en (San Ignazio ta San Paskual'go Mojen elizetan), Arantzazu'ko Amari Bederatziuñen osoa ere, eguneroko meza-

nagusi ta sermoi ta guzti, utero egiten zayola; al-darea Guadix'ko eliz katedralian eta kapila edo elizatxoak Habana'n, Mejiko'n Zakatekas'en, Potosi'n, Lima'n eta Amerik'etako beste tokirik askotan, guziak Arantzazu'ko Birjiñaren izenekoak eta Berari eskeinduak.—Ez ori bakarik: 1612'gn. urtean jañi zan Lima'n, ango euskaldunen artean, baita Arantzazu'ko Birjiñaren Kofradi santu bat ere; eta beste ainbeste egin zuten Filipinas-ugar-teetakoak Manila'n, 1772'garénean. Azkeneko kofradi au, nola ta zergatik ez dakigula, iragoko gizaldiaren asieraruntz galdu zan; Lima'koak ordea, gaurko egunean ere, oraindik, badirau, ain bizi sendoa eman bait-zioten euskaldun zintzo ayek.

Baña, Arantzazu'ko Andre Maria'ren debozio au eskaldunak alde guztietara zabaldu bazuten, iñun baño aundi, bizi ta zakonago, Euskaleñian bertan agertzen da... Emen, Arantzazu'ko kondaira zañak digutenez, ozta arkitzen zan Ama miraritsu onen irudiren bat etzeukan etxerik, ezta Ama beraren eskapulario bedeinkatua, kutun maitagari bat bezela, lepotik zinzilika etzeraman lagunik ere.

Jayera au agiriko elizkizunen bidez erakusten zuten tokiak ere etziran gitxi; eta Alegria eñian, beintzat, Ama Birjiña onen izeneko aldare osoa ere, bazan. Eta, izan ere, Maria'k berak esku beteka bere mesedeak nun-nai ixurtzen bazituan, Ama onenganako debozioa eñietan ¿nola geitu ta zabalduko etzan?

Bai, noski; eta laguntzale erukitsu oni, bere

eskuetatik artutako mesede aundien ezagueran, aldeguzietan egiten zitzayozkanesker onezko emaitz edo limosnak, egi oren agerkairik ederrenak dira. Emaitz oyetatik bat edo beste, ona emen: Napañoa ta Frantzia'ko efomesak argizaya zekarkioten; beste batzuek euna, eliz-jantzi ta ontziak; emakumeak, beriz, beren aurak jayotzen ziraneko, oyen pisuko garia emateko eskeintza egin oi zuten; azkenborondate edo testamentuetan ere izango zan aginduren bat, *Benedicta* deritzayon Arantzazu'ko Kantu bereziya, batez ere, obeto edo andikiroago abestu zediñ; eta fraileai, limosna eske ateratzen ziranean, ez bakarik aterik-ate laguntzen ziyen, ta au guziak goralgari ta aintzakotzat zeukatela, ezpada ozta geldituko zan inor zerbait eman gabe, askotan beretzat biar zuanetik izango bazan ere. ¿Zer agiri ederagorik oriek baño, Arantzazu'ko Andre Maria'ganako jayeraren sendotasun eta zabalera agertzeko?

Baña, Arantzazu'ko deboto oyek, beren Ama ongilearen izenean, egin zuten anaidi edo kofradiaz ere zerbait esan dezagun.

I V

Kofradia.

Lima'n eta Manila'n bizi ziran euskaldunak, urutiko aldeñi ayetan, Ama Birjiñaren izeneko anaidi edo kofradi santuak nola egin zituzten, esanda utzi degu goyan.

Baita emen, Euskaleñian bertan, Ama Birjiñaren aldameneko eñiak, Agerpen miragariko egun-egunetatik egin zutena ere, aitaturik gelditu da. Eta onezaz orain itz egin nai degu.

Asieran anaidi au, Oñati eta Mondragoe, bi eñiyen artean, egin zuten; baña bereala, alkarén arteko ezdabaiden batzuen apukoz, Mondragoe'k aldeginda, Oñati bakarik gelditu zan, andik aurre-ra oñatiañak bakarik jañaitzen zutela. Asko alegindu ta sayatu ziran kofradi-lagunak Arantzazu'ren alde, eta, dirudienez, barkamen eta mesede aundiak ere iritxi zituzten Aita Santuagandik Arantzazu'ra zetozenentzat (1).

Abuztuko Andre Maria'ren ondorengo igandean, au da, San Joakin egunean, urtero egiten zuan kofradiak bere elizkizuna Arantzazu'n bertan. Eta onela jañaitu zuten kristau zintzo ayek, Maria'ri beren biotzeko jayera biguna erakusten eta Arantzazu'ren alde beren alegiñak egiten.

Baña, joan dan gizaldiaren asieraronz, euskaldunen biotzeko gar bigun, maitale au, guda denborako goraberakin epeldu ta oztutzen asi zan; Oñati'aræk arteraño aiñ sendo eutsi zioten kofradiya ere piskaka-piskaka galdu zan, Arantzazu'ko

(1) Barkamen eta mesede oyen Buldarik ezin arkitu izan zala Arantzazu'n eta bearbada lenengo eñealdiren batian galdua izango zala, diote kondaira zañak: oñegatik, mesede oyek zenbat eta nola-koak ziranik ere, eztakigu.

azken eñealdiarekin bat (1834'an) noski, edo andik bereala beintzat, gizaldi oñen erdi-aldean aren aztañenik ezta arkitzen da; eta oraindik Arantzazu bera ta bere oroipen guziya ere ziero galduko ote ziran, bildur izan zitekean.

Guda ostean ordea, pakea egin bezin laister, gauzak, Jaungoikoa'ri eskeñak, arpegi ohea artu zuten eta lengo oiñ da izanera biurtu ziran. Añezkero Arantzazu'n egin diran lanak, ikusi gabe, ezin sinistu litezke. Ama Birjiñaren debozioak egunetik egunera auñerapen beñiak egiten ditu: eta anziñako kofradia bera ere, Jaungoikoa'ri eskeñak, gaur beñitua dakusgu. Oñetarako bear ziran pausoak emanda gero, 1917'ko Abuztuaren 14'an lenengo aldiz, eta 1920'ko Azaroaren 26'an bigañenez, baimendu zuan Gazteiz (Vitoria)'ko Obispo Jaunak Anaidi edo kofradiaren araudea. ¿Zertarako da Anaidi ori? Bere araudeak erantzungo digu. Begira emen araude oñek zer dion:

«*Anaidia zertarako dan.*—Arantzazu'ko Ama Birjiñaren Anaidia jañi da :

1'go. Ama Birjiñaren birtuteak jañaituaz Anaikideak ontzeko, ta Anaidi oñek dauzkan anima-ondasun ugariak irabazteko.

2'gn. Arantzazu'ko Ama Birjiñaren zaletasun eta jayera zabaltzeko, kristauak Ama maite ori gero ta geyago ezagutu dezaten eta beren estuasunetan argana zuzendu ditezen.

3'gn. Eñietako beartasunen eran, Anaidi'ko Biñera Zuzendariak erabakitzen dituzten irakasmen da eñuki-egintzak antolatzeko.

Anaidian sartzeko zer izakera bear diran.—Anaidian sartzeko beafak dira :

1'go. Jaunartze txikia egiña izatea.

2'gn. Bizikera ona eramatea.

Anaikideen eginbearak.—1'go. Anaidian sartzen diranean ematen zaizten Agiri ta domiñaren balioa ordaintzea.

2'gn. Arantzazu'ko Ama Birjiñaren domiña beti aldian, eta Anaidiko elizkizunetan kibista zuri batekin agirian, eramatea.

3'gn. Iru *Agur Maria*, otoitz labur onekin «Arantzazu'ko Ama Birjiña, Efégu zazu gure alde», egunero éfezatzea.

4'gn. Ilean bein, gutxienez eta orobat Ama Birjiñaren jaiegunik aundienetan eta Bilerakoai deizkioten beste egunetan, aitortu ta jaunartzera alegindutzea.

5'gn. Anaidiaren elizkizun eta asmoetarako, bakoitzak dezakean neufian, urtero zerbait ematea.

6'gn. Urtero, al izanik, Arantzazu'ko Ama Birjiñari ikustaldi bat egin, eta bertan aitortu ta jaunartzea.

Barkamen da Gainsariak.—Efoma'ko Aita Santuaren eta Gazteiz'ko Obispo jaunaren emakidez, anaikideak ondoren aitatzen diran barkamen da gainsariak irabazi ditzakete.

Barkamen osoak (aitortu ta jaunartu ezker):
1'go. Anaidian sartzen diran egunian.

2'gn. Ilean bein, norberak nai duan egunian, Arantzazu'ra Ama Birjiña ikustera, joan da bertan barkamen-otoitzak egin ezker.

3'gn. Ama Birjiñaren Jaiotz-egunian (Agofaren 8'an) edo bere zortziufen ba'uko igandean, era

berean Arantzazu'ra, Ama Birjiña ikustera joan da bertan barkamen-otoitzak egin ezkeru.

4'gn. Eriotzako orduan, Jesus'en izen txit santua jayeratsu, al dala itzez, eta bestela biotzez, esan ezkeru, eta eriotza pekatuen ordaingafitzat artu ezkeru.

Azkeneko barkamen au izan ezik, besteak berdin irabazi ditezke Purgatorio'ko animen alde.

Barkamen zatikiak: 1'go. Arantzazu'ko Ama Birjiñaren domiña edo irudiren bati jayeraz muñ egin eta *Agur Maria* bat eñezatzen duten bakoitzian, 50 egunekoak.

2'gn. Erderaz edo euskeraz, otoitz au «Arantzazu'ko Ama Birjiña, Efégu zazu gure alde», esaten duten bakoitzian, 50 egunekoak.

3'gn. Arantzazu'ko Ama Birjiñaren elizkizunetarako, eta bere Eliza ta Etxeari iraurazitzeke, zerbait ematen duten bakoitzian, 50 egunekoak.

Gain sariak.—1'go. Anaikide ziranen alde esaten diran meza guziak, barkamen osodun aldarean esango balira bezela, dirade.

2'gn. Arantzazu'ko elizkizunai dariezen animako ondasunetan eta ango Fraileen egite on guzietan Anaikide guziak artzeko-dun izango dira.

3'gn. Bileraren iritzian, Anaidiari oi-ez bezelako laguntza txit bereziak egin dizten Anaikideai, *Arantzazu'ko Zaldun edo Andere Omengarién* izena eta, apaizak badira, *Kapilau Omengariéna*, emango zaie».

Oaía.—Barkamen eta Gainsari oyen agerkayak Arantzazu'ko Eskutunean arkitzen dira.

Oía Arantzazu'ko Ama Birjiñaren anaidi edo kofradi beñiaren araudea. Beronen arauz anaidia

jañitako tokiak dira: Arantzazu bera, Oñati, Mondragoe, Segura, Zegama, Zerain, Mutiloa, Zarauz Añua, Aretxabaleta, Tolosa ta Donostia; eta toki-rik geyagotan ere noski jañiko da.

Arantzazu'ko konbentu zañra beñiz bere oñean dakusgun bezela, orain berpiztutzen dan anziñako kofradi au ere bere lenagoko bizi sendo-bikañean lenbaitlen ikustea, ¡Jaungoikoa'ri nai dakiola!

V

Arantzazu'ko Ama Birjiña, bere debotoen Laguntzalea.

Arantzazu'ko debotoentzat, beren zoritxar gu-
zien sendagaya Ama laztan onen eskuetan dau-
katela, gauza jakiña da.

Bai: Jacob Patriarka Santuak ametsetan ikusi
zuan luñetik zerurañoko eskalera miragañi ura
bera, dirudi, dakusgula emen; bada bere buru aña
zeruko laño-artean ezkutaturik eta bere oñ sen-
doak luñeko eñaietaraño sarturik dauzkan Aloña-
mendi onetan agertu zitzakun gure Ama; bere al-
men eñukitsua zerutikakoa dala eta noiznai luñera
jetxi ta gizonen eskabide guziak aditzeko ernai
eta gertu dagoala, adierazi nai baligu bezela.

Eta alaxe da, izan ere. Bera da gaiso ta eriyen
sendagilea, atsekabetuen poza, itxasoko olatu go-
goñen eztañitzañetik ainbeste añantzale ta ontzigi-
zon kaya edo portura zuzen daramazkiana, eta

makiña bat negar malko samiñ legortzen dituan zapi biguna. Baña, mesede ta mirari oyetatik askorik kondaira labur onetara ezin ekañ ditezkelako, banakatxo batzuek bakañik aitatuko ditut, Ama eñukior onenganako jayera, bere debotoen artean, gero ta geyago esnatu ta piskortu dediñ.

A) — *Agiriko mirariak.*

Arantzazu'ko Ama Birjiñak bere agerpenarekin Euskaleñari ekañ zizkion pakea ta euria, esanik geratu dira. Fedearen alde egin zion mesedea, beñiz, gero esango degun bezela, etzan txikiagoa izan. Orain beste oyek, ona emen.

Amazazpigañen gizaldian Azkoiti'ko neska gazte bat, lau urte mututurik zegoana, Arantzazu'ko Elizan sartu orduko itz egiten asi zan.—Leniz'ko seme Pedro Sardaneta'rekin beste ainbeste gertatu zan: Arantzazu'ra joateko agindua bere familiak egin zuan bezin laister, itza etoñ zitzayon; eta gero Ama Birjiñaren mesede aundi au kontatzen bizitu zan beti.—Martin Ortiz eta bere emaztea, Estabilon bizi ziranak, nekerik eñukigañienean arkitzen ziran, biak itxuak ziralako. Eskeñi ta agindu zioten Ama Birjiñari Arantzazu'ra etoñ, ta bederatziurēna egitea, eta azkeneko eguna bukatzeaz batera, begietako argia ere iritxi zuten.—Zumañaga'ko emakume bat, makila edo muletakin baizik ezin ibili zan, ain zegoan elbañitua. Ekañ zuten Arantzazu'ra, eta bederatziurēnarekin batera

joan zan bere gaitz guzia ere.—Oraindik geyago afitzekoa da Oñati'ko Jose Azkazubi'ri gertatu zitzayona. Ezertarako gauz ezta, oyan zetzala, baziran sei urte. Ama Birjiñari bederatziurén bat agindu zion; eta egun artan, nekez badere, Arantzazu'raño igo zan. Eskatu zion atezayari oe bat ostatuan, bederatziurēna, atzera ta aufera ibiltzake, bertan igarotzeko; baña atezayari, beste gauzen batzuekin, aztu zitzayon ardura au. Ama Birjiña ordea etzan aztu bere debotoaz: sendatu zuan bat-batean, urēngo egunean, esku-makilak bizkafean artuta, eskerak ematera etortzeko añan.—Diego Zubia ta Agiře, Araoz'ko apaiz jauna, bein batean Oñati'tik bere etxera zaldi gañean zijoala, San Elias'era irixtean, zalditik erori ta asi zan amilka, aldapa bera, lorogeita amar metro ta geyagoko bidean. Baña deitu zion biotzetik Ama Birjiñari eta bereala bertan gelditu zan, miñik batre artzake: urēngo egunean, eskerak ematera Arantzazu'ra etori, ta berberak kontatu zuan mirari au.—Beste bein, Oñati'ko muti bat, Sindika ondoan Konbenturako eguía ebakitzen ari zala, arbola gañetik erorita, joan zan arkaitzaren ertz eta punta zořotzak or-emen joka, andik irureun metro baño berago dagoan eřeka zuloraño; baña, eřeguturik Ama Birjiñari, ez zitzayon ezertxo ere egin. Fraileak joan ziran bere bila, iřik zalakoan, eta arkitu zuten eřosario santua eřezatzen, Elizara begira.

Ama Birjiña Arantzazu'koaren bitartez itxaso-

ko ariskuetatik atera diranak, beriz, kontaeziñak dira. Ori gertaera bat edo beste.—Domingo Arambar, Orioko semea izatez, 1604 gañen urtean, Tañagona'ra zijoala, ekaitz edo eguraldi izugañi batek artu zuan bidean: itxasoak iruntsi zituan Domingo'ren lagunak, ontzia ere lañi-lañi ipintzen zuala. Oroitu zan orduan Arantzazu'ko Ama Birjiñaz, deitu zion biotzetik eta bertan baretu ta apaldu zan itxasoaren aseñea. Domingo, mesede onen azagueran, apaiz egin zan.—Mila seireun da berderatzi (1609) gañen urtean biurtzen zan Teñanova'tik Franzisko *de la Ius'ten* ontzi bat, Donosti ta Pasaya'ko emezortzi arantzalekin. Ekaitz batean lema nagusia galdurik, itotzeko zorian arkitzen ziran, eta guziak uretera salto egitera zijoazen: bañña, Arantzazu'ra joateko eta al zezaketen limosna emateko eskeintza egin zuten orduko, agertu zitzayen Ama Birjiña iru argirekin, eta baretu zan itxasoa.—Beste onelako arisku batean arkitu zan Motriko'ko Domingo Asterika'ren ontzi bat. Seviñia'tik bere eñira zetoñela, artu zuan eguraldi guttiz gogor batek, eta ontzia, printzatu ta idikirik, jañi zan ura sartzen zitzayola; eta, azkenik, itxasgizonak berak uretara salto egin beañian ikusi ziran. Auñetik, ordea, deitu zioten Arantzazu'ko Ama Birjiñari, beretatiko bat eñomeriyan bere elizara joateko eskeintza egiñaz; eta jgauza añigañia! itxasgizonak, lau leguako bidean, ura sartu zitzayon ontzi printzatua beren atzetik zeñakiela, uñeneko kai edo portura igeri iritxi ziran.

Itxasgizonai bezela, begira zeñ laguntza miragaia gudariai ere egin izan diyen Birjiña onek.—Mila seireun da ogeitamaika(1631)'gn. urtean, España'ko ta Olanda'ko gudontzidiak aurrez-aurre ikusi ziran Fernanbuko'n. España'ko gudontzidi guziaren agintari, Antonio Okendo Gipuzko'ar ilezkoñan, eta, etsayaren indaia aundiak ziralako, estuta laia arkitzen zan; baña, suari ekiterakoan, deituzion Arantzazu'ko Amari, jayera bizia zion-da, Beragan uste osoa jañirik, eta garaipenik ospetsuena irabazi zuan. Okendo'k bere esker onaren agiritzat, bi bandera bialdu zituan Arantzazu'ra, eta gañera, bere ontzian sartu ziranetako suizkila-balabat, zilañezko zintaz apaindua eta idazkun luze bat gañean zeukana, Arantzazu'ko Ama Birjiñari *bere Laguntzale bakaia* deitzen ziola. Bala au sakristian gordetzen da gaur ere.—Onen antzekoa da 1638'gn. urtean Oñarabia'ko uri ospetsuari francesen aurka iritxi zion garaitza. Diego Butron, bertako Alkate jauna, al bait laisteren etori zan Arantzazu'ra, Ama Birjiñari eskerak ematera, beste zenbait eskuera kutsi edo emaitzen artean, Txina'n egindako kate baliotsu bat ekañiaz.

Beste mirari asko ta asko (ta oyetan ez gitxi piztutako ilenak) alde batera utzirik, gertaldi oyek, bertako Fraileai egin dizten mesedeetatik bat edo beste esanaz, bukatuko ditugu: oyei, bere mirabe autu eta etxeko seme kutunai bezela, berarizko naitasuna diela dirudi.

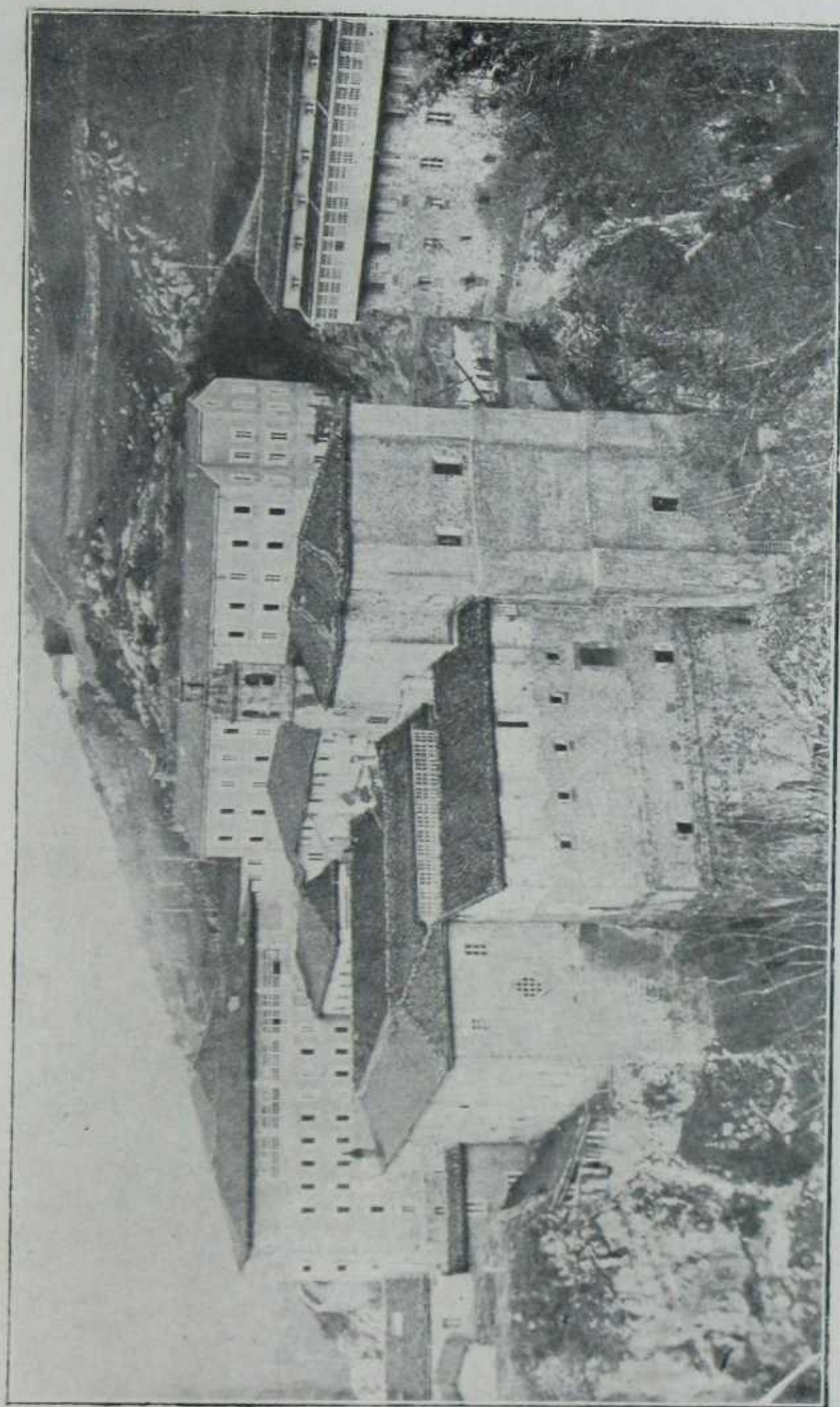
Mila bosteun da beñogeita bederatzigañengo

neguan, Arantzazu'ko Fraileak, iñora irten eziñik, jateko guziak aituta, ikusi ziran: añ elurte aundia izan omen zan. Baña emen zeukaten beren Janari-zaya. Gabon gaba zan: eta, uste ta itxaropen osoa Ama Birjiñagan jañirik, ozta asi ziran urango eguneko otoitz eta kantuak egiten, bereala, artzai gazte ta alai baten idurian, zeruko aingeru eder bat sartu zitzayen koruan, ogi ta bestelako jakiz beterik.—Beste bein, Irudi agurgaria lengo tokitik beste goragoko ta edera batera aldatu zutelako mututurik geratu ziran Fraileai, atzera lendabiziko lekuan ipiñi zuten unean, mingaña biurtu ziyen.

Baña, osterontzeko mesedeen azgarriak eta beste guziak gaintzen dituztenak, Sunbila'ko seme Migel Espilosin, birtute aundiko Fraile legoak, Jaungoikoa'gandik iritxi zituan oyek dira:

1,goa. *Gaitz izufitsurik Arantzazu'n etzala ikusiko.*—Agindu au etxe santu onetan gaurdaño, dirudienez, betea ikusi izandu da.

2'gna. *Arantzazu'n iltzen edo obiratzen zani etzala inpernura joango.*—Mesede au, Eliza Ama Santaren erakuskizunakin batean aditu bear bada ere, zeñ aundia dan edozeñek dakus. Oregatikan, Jaungoikoa'ren borondatea izan ezkerro, guziok nai genduke Konbentu santu onetan iltzea eta Ama Birjiñaren azpian obiratuak izatea. ¡Emen edo non-nai, gure eriotzaren gozagaria Ama lantan au izan dedila!



Arantzazu 1918'garen urtean



B) — *Isiliko mirariak.*

Aitatu diran mirariak agiriko mirariak dira, gorputzeko osasun eta beartasunai dagozkienak, geyenak beintzat. Baña animai isilian eta ezkutan egin dizten milaka ta milaka mirarien ondoan, ¿oriek zer dira?

Begira zer mesede miragafiya egin zion fede santuan Euskalefiari, bere Zaindari arduratsu onek, amazpigañen gizaldiko lenengo urteetan. Garai artan, Napañoa'n, Frantzia aldeko mendiak sorgiñez bete ta izuñiturik zeuden: biltzen ziran oyek beren *akelañeetan*, eta, deabrua bera maisu zutela, mila ezin esan alako itxusikeri ta gaiztakeri egiten zituzten, kristau siñismenaren eta oitura on-zuzenen kalte aundian. Bada Ama Birjiñak, bai berberak mutil koskor eta neskatxai, aurrean jañita, beren euskerazko izkuntzan ematen zizten ikasbideakin, eta bai bere seme, Arantzazu'ko Fraileak, alde ayetan egin zituzten erakusaldi eta jardunen bidez, sorgiñ eta akelañeak isildu, mututu ta goiberaturik utzi zituan.

Mesede afigaí onen ondoan jaí litezke Ama Birjiñaren debotoak beren animako estualdietan iritxi izan dituzten laguntzak; Maria Ana Joanes Berasoeta Azpeiti'ko alabak, 1583 gañen urtean Ama ongile oni deituta bakañik, iritxi zuan bezela, deabruaren erasoaldi lañietatik azke bere burua ikusten zuala. Eta sail berean jaí litezke baita

Arantzazu'ko eñomesak beren animen onerako ar-
tu dituzten beste ainbeste ta ainbeste mesede ere.

Urtero Arantzazu'ra datozen eñomesak askoak
dira; ta lenago zetozenak ez gutxiago noski: ogei-
tabost milatik ogeitamar milaraño, Etxebaria Aitak
bere Kondairan (1) esaten digunez. Eta eñomes
orien artean ¿zenbat konfesio on, zenbat Jaungoi-
koa'ganako biurtze miragarri egin eztira? ¿Zenbat
pekatarik, beren pauso okeñak zeruko bide on-zu-
zenera, aldatu ez dituzte? ¿Zenbat anima birtute-
tsuk, beren bizitza ona obetutzeko biar zuten as-
nasa ta indar beroa, iritxi ez dute?

Arantzazu'ko bideak, elizako ormak, eta aitor-
leku edo konfesonarioak itzegiten balekite, ja,
zenbat onelako mirari agertuko lirakean! Bada gu-
ziañ Ama Birjiñaren mesedeak dira.

Emen dioguna zerbait aditu edo bañuntatzeko,
gero, VI'gn. atzalburuan, eñomerietzaz eta eñome-
sen jayera ta ildurazko egite santuetzaz esango
deguna, ikusi bedi.

Gure egunetan miraririk ez dala ikusten Aran-
tazu'n, esango du bearbada norbaitek. Au ez da
egia, Ama Birjiñaren egiazko debotoak ondo da-
kiten bezela. Badira orain ere mirariak, batez ere
isilikoak eta animakoak. Gure egunetan ikusi izan
ditugu guk eñomesak, baita emakumeak eta nes-
katx bigun-minberak ere, beren etxeetatik onako

(1) 15 eta 17'gn. ofiaideetan.—Idazti au, orain-
dik argitaltzeke, Arantzazu'n arkitzen da.

bidea oñutsik igarota gero, eliz-atetik aldare nagusirañokoa belaun goritan egiten. Eta beste one-lako egite on, jaraigari asko; eta guziak artutako mesedeen aitormen eta esker onez.

Eta geyago ta sañiyago ikusten ezpadira, eta agiriko mirariak ere Ama Birjiñak lenago beziñ ugari, orain egiten ezpaditu, ¿zergatik da? Gerok, bear bezela, mesederik Berari eskatzen ez-tiogulako; fedea ta itxaropena otzitu ta makaldu zaizkigulako. ¿Nola eskatzen zuten edo zer egiten zuten gure asaba zañak, Ama Birjiñagandik ain-beste mesede iristeko?

Begira zer egin zuan gure Patroi andi S. Ignazio Loyola'tañak, bere Lagundiaren egiteko andiari ekin aurretik. Egin zuana izan zan, Arantzazu'ra joanda, sinismen biziz ta uste sendoz betetik, Andre Maria'ri laguntza eskatu. Eta Ama Birjiñaren aurretiko egonaldiak on egin ziola, dio berak; bear zituan argitasun eta indañoak antxe noski iritxi zitualako.

Bada datozela gaur ere, al duten guztiak, Arantzazu'ra, Ama ta Zaindari erukitsu onen ondoan beren egonalditxo, egun batekoa edo geyago-koa, al duten bestekoa egitera; au da, datozela Beraren laguntzarekin anima-lan edo eginkizun santuak egitera, eta onela Ama beraren bitartez Jaunagandik mesede ugariak iristeko gertatzera. ¿Zer toki egokiagorik onetarako Arantzazu baño?

Ejertzizioetako Liburuaren Egile santua, Liburu miragari ura idatzi aurretik, esan degunez, emen-

txe egon zan; Añiaran'go Joana andrea eta bere ondorengo zenbait emakume jainkozale, ementxe ondu ta obetu ziran; Frai Migel Espilosin'ek, gorago aitaturik utzi ditugun mesede ariagarriak, ementxe iritxi zituan; beste ainbeste ta ainbeste Fraile santuk ere, zeru bidean auferapenik miragarriyenak, ementxe egin dituzte; eta toki au, berez ere, añ bakar eta isila izanik, biotza ta gogoa zeruronz altxarazitzen dituan tokiya dala, esan bearrik eztago.

Bestetik beriz, orain, Ama Birjiñaren kofradi zaña beritu ezkeru batez ere, ¿zer gauz edera go ta bidezkoagorik kofradikoak eta gañerako debotoak, batzuek batean eta besteak bestean, beren Ama maite laztanarekin egun batzuetako egonalditxo bat egitea baño, eta bitartean beren animako kontuak Jaunarekin zuzentzea baño? Eta Ama Birjiñaren debozioa geitu ta zabaltzeko, ¿zer bide oberik? Beragandik mesede ugariak iristeko ere ¿zer eragilegorik?

V I

Arantzazu'ko efomeriyak eta efomesak.

Asko maite diranak, alkar ikusi gabe, luzaro, ezin egon izaten dira. Batak bestearekin piska batean itz egiteko, beren arteko kontuak aoz-ao esateko, neke aundiak artzen dira, bide luzea igarotzen da; eta gero, an, beren arteko egonaldiak

ematen dien zorientasunaren orde, lanbide oyei guziai ezer-ez bat irizten zaye.

Oregatik, Arantzazu'ko Ama Birjiñak Gipuzkoa'n, Bizkaya'n, Araba'n, Nafarroa'n, Gaztelania'n, Franzia'n eta beste tokirik askotan ainbeste maitale izanik, seme-alaba ta deboto oyek, Bera ikusi nairik, Arantzazu'ra etofiko dirala, ez dago esan bialik.

Irudi santua agertuta bereala, asi ziran kristauak, batez ere euskaldunak, pilaka mendi miraritsu onetara igotzen, batzuek artutako mesedeak-gatik esker zintzo-biotzekoak ematera, eta guziak auferako laguntz-eske. Efomes oyek, len aiatatu degunez, ogeitabost milatik ogeitamar milaraño bai omen ziran urtean.

Franzesak Burdeos'tikan etofi oi ziran onera efomeriyan, eta euskal aiantzaleak safi egiten zizutzen beren etofaldiak, batez ere Teranova'ko bakalau aiantzara ateratzen ziranian, Ama Birjiñaren babes eta laguntz-eske, ta gero befiz Ufilean, aiantzatik etxeratzen ziranean, eskerak emateko.

Urteroko efomeriya egiten zuten eriyak ere asko ziran, eta gaur ere badira oraindik, Jaungoikoari eskerak, oitura santu berean dirautenak. Gipuzkoa'tik dauzkagu: Oñati bere Araoz da Uribañi auzoakin, Aretxabaleta, Zegama, Segura, Mutiloa ta Zerain. Eta oraño go etortzen asi diranak, oyek ere urterokoak: Mondragoe, Eskoriatza ta Legazpia. Arabatik befiz dira: Luzuriaga, Axpuru,

Narbaja, Añola, Zurbano, Jungitu, Heredia, Lañea, Gordoia, Ilañaza, Ozaeta, Ulibañi-Añazua, Matauko, Ermua, Elgea, eta Laurea deritzan ibaña.

Oyezaz gañera, sañi ikusten dira Arantzazu'n eñomeriyak, batzuetan jayera utsez, eta beste batzuetan Ama Birjiñaren laguntz-eske, etoñiak. Azken-aldi oyetan etoñi diranik oroikañienak, ona emen:

—1879'an, Eskoriaza ta beste Leniz'ko eñiak.

—1881'an, Zortzi egun iraun zuan iru euskal-probintzietako eñomeri andiya, Gazteiz eta Iruña'ko obispo jaunak buru zirala.

—1886'an, Ama Birjiñaren *Koroazioa* zala-ta, era berean zortzi egunekoa, Gazteiz'ko obispo jaunarekin.

—1897'an, Bilbo'tik langile katolikoak.

—1898'an, Kuba ta Filipin'etako gudaldietan, gure soldaduen alde laguntz-eske, inguruko eñiak.

—1900'an, Basurto'tik Aita Kaputxino'en Irugeñen Ordena Agurgaña.

—1904'an, Maria'ren Sortze txit garbiaren ize-nean, Araba ta Gipuzkoa'tik etoñi ziranak, batez ere: apaizgai euskaldunak, Gazteiz'ko beren azitxetik; iru euskal probintzietatik gure Irugeñen Ordena Agurgaña, zortzi milata geyago anai-añebakin; eta, azkenik, inguru onetako eñi guziak; eta Asteasu ta Bidania ere bai bakoitza bere eñi lagunakin.

—1905'an, Jesus Sakramentatuaren Gurtzale gautañak.

—1906'an, Arantzazu'n ikasle izandako apaiz jaunak.

—1908'an, Asteasu, Zizurkil eta beren eñi lagunak, eta Mondragoe'tik Jesus Sakramentatuaren Lagun gautarak.

—1909'an, Lur Santua ta Erroma ikustatzen izandako eromesak; gañera Legazpi'ko eria eta Oñati'ko San Luis'en Gazteak.

—1910'an, Legazpi'ko umeak, ta Bergara'ko langile katolikoak.

—1911'an, Bergara'ko langile katolikoak. Gañera, urte onetan, urtaren 15'an, Donosti'ko emakume andreak, arezkero urtero egiten duten bi-dezkunde ederari, asiera ematen diote.

—1912'an, Donosti'ko gizon zaldunak, eta Gazteiz'ko eromeria.

—1913'an, Oñati'ko Irugarren Ordena Agurgaria.

—1914'an, Azkoiti, Zumañaga, Vilañeal eta Legazpi'ko San Luis'en Gazteak.

—1915'an, Oñati'ko Jesus Sakramentatuaren Lagun gautarak.

—1916'an, Araba'ko Antezana'tik bi alditan etorri zana, eta Azkoiti'ko Maria'ren Alabak egin zutena.

—1917'an, Zarauz'tik Antonio'tar Gaztediarena; eta Bermeo, Mundaka, Gernika, ta onen albo erietakoa, bizkaitarak arezkero urtero egiten dutenari onela asiera emanaz.

—1918'an, Arantzazu'ko Ama Birjina Gipuz-

koa'ko *Zaindari'tzat* inzentatua izan zan, eta *Zaindaritza* au ospatzeko, urteroko eñiez gañera, etoñi ziran eñomeriyan: iru euskal probintzietako Gurtzañe gautarñak; Donosti'ko *Centro Catolicoa*; Beasain, Asteasu, Bergara ta Azpeiti, beren eñi lagunakin; baita Tolosa'tik, añezkero urtero datoñen, eñomeriya ere.

—1919'an, Oñati'tik, Maria'ren Alabak.

—1920'an, Zumaya'tik, bat San Luis'en Gazteena, eta beste bat Maria'ren Alabena; Arua'tik, Arantzazu'ko Ama Birjiñaren Anaidia; Eñezil, Andoain da Azpeiti'tik, San Luis'en Gazteak; eta azkenik Orio eñia.

—1921'etik 1931'ra, beste askoren artean, Bizkaitik: Abadiano, Barakaldo, Ondañoa, Mañabia, Plenzia, San Salvador del Valle, ta Zoño; Gipuzkoa'tik: Aizarna, Alza, Andoain, Ataun, Beizama, Goyaz, Lazkao, Lezo, Nuarbe, Pasajes, Uñestila, ta Usurbil. Gañera, baita emen inguruko Somañten-taldea, Katoliko-*Integristen* Lagundia ta eñietako Sekretarioen Bazkuna ere, Arantzazu'ko Andre Maria beren Batzar-Buru ta Zaindaritzat ezañgutuañ.

Beraz, ikusten daneñ, gaurko eñiak ere beren guraso ta asabai ikasitako bidea ez dute oraindik aztu, eta beren begiak oraindik, ayeñk bezela, Arantza-gañoeko Ama ernai ta arduratsuagana biurtzen dituzte. ¡Auñera, eñi maiteak, Arantzazu'ko Ama Birjiñaren izeneko oitura zar oñetan!

Eñiak bezela, entzuterik aundieneko gizonak

ere ikustatu nai izan dute Birjiña maitagañi au.

Loyola'ko Aita San Ignaziok, 1522'an, Manresa'ra joan da bere Lagundiaren lanketa miragañiari asiera eman aurretik, Arantzazu'ra zuzendu zituan bere pausoak, eta ango elizan, Ama Birjiñari zeruko indaia ta argitasuna eskatzen, gau osoa igaro zuan. Eta Aitaren oñatzak onetan, beste gauzarik askotan bezela, bere seme argi Borja'ko Franzisko santuak ere jañaitu zituala nik uste det; bada Oñati'n Arantzazu ondoan, bizi izanda, ¿nola gelditu zitekean, alako Birjiña miraritsua ikustatu gabe, bere Aita San Ignaziok, Erroma'tik egin-dako idazkian, zeñ onura ta irabazpen aundia ekañi zion berari emengo eromeriyak, esan zionean batez ere?

Izen aundiko elizgizon-eromesak izan dira gerroztikan ere Arantzazu'n: Ama Birjiñari eskuera-kutsi ta emaitzak egin diozkaten obispo jaun eta beste elizgizon nagusien izenak, beintzat, or-emen aitatzen ditu Kondairak. Orañago, geron egunetan ikusi ditugunak bakañik izentatuko ditut:

—Fr. Zeferino Gonzalez (1889'an) eta Neto Lisboa'ko Patriarka (1911'an) kardenal jaunak;— Antonio Vico (1910'an eta 1912'an) eta Ragonesi (1916'an), España'n Aita Santuaren Ordeko jaun argi-argiak;—Nozaleda, Saenz de Urturi, Melo, Gandasegi, Lemos, arzobispo jaunak; eta azkenik, Gazteiz'ko ta beste tokirik askotako obispo jaunak.

Baña elizgizonak ezeze, eregeak eta beste

aginte aundiko gizonak ere, oro bat igo dira Arantzazu'ko medira.—Mila seireun da amabost(1515) gañen urteko azaroaren 12'an egin zion III'gn. Felipe, España'ko éregeak, Ama Birjiñari bere ikus-taldia. España ta Franzia'ren arteko ezkontza trukeak eginda gero, Ondañabi'tik atzera zetoñela,—dirausku Isasti kondaragileak, (1)—Oñati'n goizean goiz jaikita, euri jasa aundiakatik ikaratu gabe, igo zan érege jayeratia Arantzazu'ra ta Ama Birjiñaren aldarean meza santua etzunda, amaikatarako éfira beñiz jetxi zan: onela agertu nai izan zion Maria'ri bere maitetasun bizia. Jaungoikoa'ren edo Ama Birjiñaren izenean, beren animen onerako, neke apur bat igaro nai eztuten gaurko kristau epelentzat, jzer lotsabidea! Andik laister arkitu ziran atarian elizarako jantzi eder batzuek, érege onak bialduta noski.

Érege onen pausoak jañaituaz, igo dira bakar-leku onetara: 1830'an Franzisko de Paula, VII'gn. Fernando'ren anai jauna, bere emaztearekin; 1879'an, Antonio Kanovas jauna, España'ko Gobernuaren buru zala; geroago, gure éreñuko arazo ta goraberetan añ zer-ikusi aundia izan duten Pidal, Polavieja, Romanones, Primo de Rivera...; eta Maria Kristina éregiña, XII'gn. Alfonso'ren alarguna ere, 1887'ko urtean, Ama Birjiñarentzako jantzi eder batekin, egun batetik bestera Do-

(1) *Compendio historial de Guipúzcoa*, 288'gn. oñaldean.